

bitig

**MSKÜ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ**

bitig

**MSKU Journal of Faculty
of Letters and Humanities**

Yazar

Author

Fatma KAYILAN

Adres: Muğla Sıtkı Koçman
Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı
Ana Bilim Dalı Doktora
Öğrencisi

e-posta:

kayilanfatma@gmail.com

0000-0003-1011-942X

Atıf / Citation

Kayılan, Fatma (2021), "Bilge
Tonyukuk Yazıtı", *bitig Edebiyat
Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 1, s. 281-
283.

KİTAP TANITIMI

Book Report

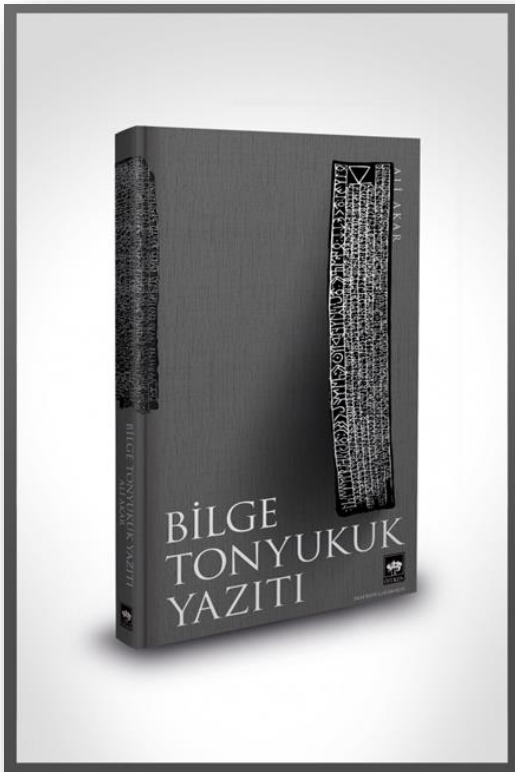
Bilge Tonyukuk Yazıtı

**Ali Akar (2020), *Bilge Tonyukuk Yazıtı*,
İstanbul: Ötüken Yayınları.**

Tonyukuk Yazıtı, II. Köktürk Devleti zamanında Bilge Tonyukuk tarafından yazılıp diktirilen iki taştan oluşmaktadır. Ulan Bator'un 50 km güneydoğusunda Bayan Çokto adı verilen yerde bulunmaktadır. Bulunduğu bölge dolayısıyla Batı literatüründe *Bain Tsokto Inscriptions* adıyla da bilinmektedir. Her iki taşın dört yüzünde de satırlar yer almaktadır. Yazıt 35'i birinci, 27'si ikinci taşta olmak üzere toplam 62 satırdan oluşmaktadır. Yazıtta II. Köktürk Devleti'nin kuruluş yıllarında Tonyukuk'un üstlendiği rol ile kişisel bilgi ve tecrübeleri anlatılmaktadır. Ali Akar, yazıtı bir tarih metni olarak değil bir asker-bürokratın emeklilik hatıraları olarak tanımlamaktadır.

Tonyukuk Yazıtı, 1897 yılında Yelizaveta Klements tarafından bulunmuştur. Yazıt ile ilgili ilk bilimsel çalışmayı 1899 yılında Wilhelm Radloff yapmıştır. 1916 yılında Vilhelm Thomsen tarafından bir okuma çalışması yapılmıştır. Konu ile ilgili ülkemizde yapılan ilk çalışma ise *Orhun Abideleri* ismiyle Necip Asım tarafından gerçekleştirilmiştir (1924). Ülkemizdeki ilk kapsamlı yayın Hüseyin Namık Orkun tarafından hazırlanan *Eski Türk Yazıtları*'dır (1936). Yazıt, 1951 yılında Sergey Efimoviç Malov tarafından Rusya'da yayımlanmıştır. 1958 yılında Pentti Aalto, 1961 yılında Rene

Giraud'un çalışmaları bilim dünyasına sunulmuştur. Talat Tekin *A Grammar of Orkhon Turkic* isimli doktora çalışmasında Tonyukuk Yazıtı'na da yer vermiştir (1968). Muharrem Ergin 1970 yılında Bilge Kağan ve Kül Tigin Yazıtları ile birlikte Tonyukuk Yazıtı'nın da metin ve aktarımını yayımlamıştır. 1994 yılında Talat Tekin *Tonyukuk Yazıtı* isimle metin, aktarma ve sözlükten oluşan bir yayın daha yapmıştır. 1997 yılında Volker Rybatzki tarafından transliterasyon, transkripsiyon, Almanca çeviri ve notlardan oluşan bir yayın yapılmıştır. 2004 yılında Arpad Berta, Köktürk ve Uygurlardan kalan dokuz yazıtın karşılaştırmalı yayını yapmıştır. 2005 yılında Cengiz Alyılmaz, Talat Tekin'in yayını ile karşılaştırmalı bir yayın hazırlamıştır. Mehmet Ölmez, 2012 yılında *Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları* isimle yayımladığı kitapta Tonyukuk Yazıtı'na da değinmiştir. Ahmet Bican Ercilasun *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları* isimle 2016 yılında yayımladığı eserinde Tonyukuk Yazıtı'nı da ele almıştır. 2019 yılında Erhan Aydın, *Türklerin Bilge Atası Tonyukuk* isimli çalışmasını yayımlamıştır. Metinle ilgili yayımlanan eserler dışında çeşitli sorunlara açıklık getirecek birçok makale de kaleme alınmıştır. Son dönemdeki önemli çalışmalardan biri de Ali Akar tarafından hazırlanan *Bilge Tonyukuk Yazıtı*'dır. Bu eser, Ötüken Neşriyat tarafından 2020 yılında basılmıştır ve 154 sayfadan oluşmaktadır.

Yazar esere, yazıtın içinden bir sözle, “korkmadımız, sünüştümüz...” epigrafı ile giriş yapmıştır. Eser giriş, üç ana bölüm, albüm, dizin-sözlük ve kaynaklar bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Köktürk tarihi ile ilgili genel bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Tonyukuk'un adı, hayatı, kişiliği ve yazıtın yazılma tarihi, konusu, dili üzerinde durulmuş; yazıt, yazı kültürü bakımından incelenmiştir. Bu bölümde son olarak Tonyukuk Yazıtı üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde metnin dil incelemesi yapılmış, örneklerle kısa bir gramer sunulmuştur. Bu bölümün sonunda *Söz Varlığı* ana başlığı altında

Soyut Sözcükler, Eş Anlamlılar, Çok Anlamlılar, Söz Türetme, Birleşik Füller, Kalıp Sözcükler, Savaş ve Diplomasi Terimleri alt başlıklarıyla metnin söz varlığı okuyucuya aktarılmıştır. Üçüncü bölüm metinden oluşmaktadır. Bu bölümde yazar tüm satırları önce Köktürk harfli orijinal metin, sonra Latin harflerine aktarılmış şekil, daha sonra da Türkiye Türkçesi'ne aktarılmış şekil olarak sıralamıştır. Satırların numaralandırılması; ilk olarak köşeli parantez içinde 1'den 62'ye kadar olan genel satır numaraları, sonra sırasıyla taş numarası, yön adı ve her yöndeki satırların numaraları şeklinde (örneğin [1] I/B-1) yapılmıştır. Metinde Türkiye Türkçesine aktarılan bölümde karşılaşılan sorunlu kısımlar daha önceki çalışmalarda verilen şekillerle karşılaştırılarak değerlendirilmiş, bu değerlendirmeler okuyucuya dipnot kısmında sunulmuştur. Metin bölümünün ardından yazarın 2018 yılında kendi çektiği fotoğraflar ile Radloff Atlası'ndan alınan fotoğraflardan oluşan *Albüm* bölümü gelmektedir. Bu bölümdeki ayrıntılı görüntüler, yazıtı okuyucunun zihninde somut hâle getirmesi açısından oldukça kıymetlidir. *Dizin-Sözlük* bölümünde alfabetik olarak dizini yapılan kelimeler anlamlarıyla birlikte verilmiş ve yazarın oluşturduğu numara sistemi de eklenerek kelimelere metin içinde kolay erişim sağlanmıştır. Son olarak kullanılan kaynaklar eklenmiş ve eser Türkoloji bilim alanına kazandırılmıştır.

Eser, yalnızca kuru bir gramerle sınırlandırılmamış, yazıtın söz varlığı aracılığıyla dönemin kültürüne de ışık tutulmuştur. *Soyut, eş anlamlı, çok anlamlı ve kalıp sözcükler* tespit edilmiş, bu sözcükler aracılığıyla yazıtın dilinin, dolayısıyla dönemin dilinin nedenli işlenmiş olduğu her kesimden okuyucuya hitap edebilecek şekilde sunulmuş, okuyucunun 8. yüzyıldaki dil imkânları hakkında fikir sahibi olmasına olanak tanınmıştır. Ayrıca söz türetme başlığıyla Köktürklerin dil-zihin ilişkisine değinilmiş, yeni sözcüklerin toplumun düşünce yapısı ışığında türetildiği vurgulanmış ve dönemin dilindeki morfolojik çeşitliliğin de altı çizilmiştir. Metinden önceki son kısımda *Savaş ve Diplomasi Terimleri* alt başlığına yer verilmiştir. Bu kısımda 8. yüzyılda savaş ve diplomasi terimlerinin varlığının tespiti örneklerle okuyucuya sunulmuştur. Her başlığın altında metin içinden yeterli örneklerin verilmesiyle anlatılan konunun okuyucu zihninde somutlaşması sağlanmıştır. Akar, söz konusu eserle dilin sadece gramerle sınırlı olmadığını, kültürün dil üzerindeki etkisinin önemini vurgulamış ve Tonyukuk Yazıtı için yeni bir bakış açısı geliştirerek farklı noktalara ışık tutmuş, ayrıca bu yöndeki çalışmalar için de örnek teşkil etmiştir.